

УДК 339:004+330.47

Чернега О.Б.*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародної економіки та туризму
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського***Іванова Л.Г.***студентка
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

ІНФОРМАТИЗАЦІЙНА СКЛАДОВА ДЕТЕРМІНАНТІВ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

INFORMATIZATION COMPONENT OF THE WORLD ECONOMY DEVELOPMENT DETERMINANTS

АНОТАЦІЯ

У сучасних умовах науково-технічний потенціал, в складі якого інформаційно-комунікаційні технології та інформація, є однією з ключових характеристик, визначаючих рівень економічного розвитку. У роботі проведено аналіз детермінантів розвитку світового господарства, визначальним з яких є інформаційна складова господарської діяльності. Результати проведеного аналізу дозволяють констатувати, що між рівнем економічного розвитку та ступенем упровадження інформаційно-комунікаційних технологій існує тісний взаємозв'язок.

Ключові слова: інформатизація, економічний розвиток, світове господарство, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), детермінанти.

АННОТАЦИЯ

В современных условиях научно-технический потенциал, в состав которого входят информационно-коммуникационные технологии и информация, является одной из ключевых характеристик, определяющих уровень экономического развития. В работе проведен анализ детерминант развития мирового хозяйства, определяющим из которых является информационная составляющая хозяйственной деятельности. Результаты проведенного анализа позволяют констатировать, что между уровнем экономического развития и степенью внедрения информационно-коммуникационных технологий существует тесная взаимосвязь.

Ключевые слова: информатизация, экономическое развитие, мировое хозяйство, информационно-коммуникационные технологии (ИКТ), детерминанты.

ANNOTATION

Scientific and technological potential, includes information and communication technologies and the information, is one of the key characteristics which determine the level of economic development in contemporary circumstances. The determinants of the world economy development were analyzed in article. The main one of these factors is information component of economic activity. The results of the analysis are allowed to define close dependence between the level of economic development and the degree of implementation of information and communication technologies.

Keywords: informatization, economic development, world economy, information and communication technologies (ICT) determinants.

Постановка проблеми. Одним із найбільш важливих питань, які стоять перед сучасним суспільством, є підвищення ефективності функціонування економіки в умовах скорочення природних ресурсів, накопичення проблем, пов'язаних з неконтрольованим промисловим зростанням у деяких країнах, що розви-

ваються, посиленням глобальних дисбалансів. Оскільки рівень розвитку суспільства та його перспективи залежать від динаміки різноманітних процесів, які відбуваються у світовій економіці, постає необхідність дослідження закономірностей впливу окремих складових світогосподарського розвитку, а саме детермінантів, чинників, процесів, що забезпечують сталі та революційні зміни в навколишньому середовищі. Одним із найменш досліджених та все більш впливовим є процес інформатизації, який проявляється у збільшенні ролі інформації та інформаційних технологій у суспільстві, зростанні частки ІТ-індустрії в сукупному ВВП, створенні глобального інформаційного простору, інтенсивному розвитку інформаційного суспільства та інформаційної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням та обґрунтуванням факторів світогосподарського розвитку займалися Я. Тінберген, Р. Солоу, Дж. Хікс, А. Кляйн, Г. Доси, К. Фрімен, А. Сміт, Ж.-Б. Сей, Д. Рікардо, Т. Мальтус, Дж.С. Мілль, В. Джевонс, К. Менгер і Л. Вальрас, Е. Бем-Баверк, Ф. Візер, Дж.-Б. Кларк, В. Парето, Т. Веблен, Д. Белл, О. Тофлер, Ф. Джеймсон, Ф. Махлуп, Дж.К. Гелбрейт.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Методологія оцінки впливу процесів інформатизації на світогосподарський розвиток залишається недостатньо розвинутою. Також потребує уточнення понятійний апарат процесів інформатизації та їх місця в економічному розвитку, що обумовлює актуальність проблеми, яка досліджується в роботі.

Мета статті полягає у визначенні процесів інформатизації як визначаючого чинника світогосподарського розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зі стрімким розвитком технологій, промисловості і сільського господарства, який відбувається протягом останніх десятиріч, накопиченням цивілізаційних протиріч, появою нових «розривів» між країнами світу все більш актуальним

завданням стає забезпечення стійкого розвитку людства та світового господарства в цілому, що має сприяти процвітанню і розширенню економічних можливостей, підвищенню рівня добробуту та захисту навколишнього середовища – тобто передбачати найбільш оптимальний шлях поліпшення життя людей в усьому світі.

На розвиток світового господарства впливають різноманітні чинники, які формують його динаміку і напрями та надають йому нових якісних характеристик. Зокрема, Г.Б. Поляк та А.Н. Маркова відмічають важливість дослідження факторів світогосподарського розвитку, серед яких вони виділяють: науково-технічний прогрес, прогрес у засобах комунікації, ступінь забезпеченості енергією та видами енергії, природний, демографічний та психологічний фактори [9, с. 11–12].

Історично склалося так, що чинники економічного розвитку, як правило, були пов'язані з економічними обставинами протягом певного періоду, наприклад, коли торгівля була переважаною економічною діяльністю (епоха меркантилізму), золото і торгівля розглядалися як головні економічні фактори господарського розвитку, або в період фізіократів, коли земля вважалася найважливішим фактором економічного прогресу, тому що сільське господарство було основним видом економічної діяльності.

Поширеною є класифікація чинників економічного розвитку на економічні та неекономічні. Економічні чинники господарського розвитку розглядалися класичною школою політекономії (А. Сміт, Ж.-Б. Сей, Д. Рікардо, Т. Мальтус, Дж.С. Мілль), вчені якої виділяли три фактори економічного розвитку: праця, земля, капітал. Маржиналісти (В. Джеванс, К. Менгер і Л. Вальрас, Е. Бем-Баверк, Ф. Візер, Дж.-Б. Кларк, В. Парето) виділяють чотири групи чинників: земля, праця, капітал та підприємницька діяльність. В економічній теорії постіндустріального суспільства (Т. Веблен, Д. Белл, О. Тофлер, Ф. Джеймсон, Ф. Махлуп, Дж.К. Гелбрейт) виділяють ще інформаційний, екологічний фактори і фактор часу [2]. До неекономічних факторів, за С. Чандом, відносять технічне ноу-хау та загальний рівень освіти, політичну свободу, корупцію, бажання розвиватися, людський капітал [1]. За Н.Г. Барашовим, до основних «нетрадиційних» факторів економічного розвитку належать психологічний, інституційно-політичний, інноваційно-технологічний та фізико-географічний (природно-географічний) [5, с. 28–38].

Аналіз історичних підходів до визначення факторів економічного розвитку дозволив виділити основоположні детермінанти, які визначають сучасні тенденції та процеси світогосподарського розвитку, зокрема:

1) науково-технічний прогрес та інноваційна діяльність, під впливом яких відбуваються принципові зрушення як у системі національного господарства, так і в самому суспільстві, яке

переходить на якісно новий етап свого розвитку. НТП як фактор розвитку виділяли Я. Тінберген, Р. Солоу, Дж. Хікс, Г. Менш і А. Кляйн, Г. Доси, К. Перес-Перес, К. Фрімен, проте вперше явище технічного прогресу як самостійний чинник економічного розвитку було введено Р. Солоу в праці «Технічний прогрес і агрегативна виробнича функція» [9, с. 11];

2) прогрес у засобах комунікації, який має важливе значення у створенні та функціонуванні сучасних інформаційних систем. Відмічаючи, що із стрімким прогресом у засобах комунікацій збільшуються і можливості для швидкого розвитку суспільства, канадський вчений М. Маклюен говорив, що «ми швидко наближаємося до фінальної стадії розширення людини – стадії технологічної симуляції свідомості, коли творчий процес пізнання буде колективно і корпоративно розширений до масштабів усього людського суспільства приблизно так само, як раніше завдяки різним засобам комунікації були розширені ззовні наші почуття і наші нерви» [14, с. 1–2];

3) ступінь забезпеченості енергією та видами енергії, найбільш активно використовуваних в господарстві. Так, у концепції сталого розвитку Г.Х. Брундтланд визначає, що в умовах сталого розвитку «експлуатація ресурсів, напрямом капіталовкладень, орієнтація технологічного розвитку і установчі зміни знаходяться в гармонії, підвищують цінність поточного і майбутнього потенціалу з метою задоволення людських потреб і прагнень» [6]. Також учений констатує, що значення цього чинника, як і комунікаційного, буде з часом посилюватися;

4) інфраструктурне забезпечення господарської діяльності, яке відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування національної економіки в довгостроковій перспективі. Зокрема, В.Б. Кондратьєв виділяє п'ять напрямків впливу інфраструктури на економічний розвиток, серед яких вона виступає: в якості прямого фактора виробництва, в якості взаємозамінного елемента інших факторів виробництва, в якості стимулу акумуляції факторів виробництва, в якості стимулу сукупного попиту, в якості інструменту промислової політики [12, с. 29–37]. При цьому М. Занді відзначав, що «витрати на інфраструктуру не допоможуть економіці швидко, але це дасть значний поштовх для подальшого економічного розвитку» [3];

5) політичний фактор найбільш впливовий та найменш прогнозований фактор світового розвитку, при цьому відзначається, що «у нашому мінливому світі політичні прогнози, особливо у світовому масштабі, є справою невдячною. Однак існують довгострокові і середньострокові фактори, які в основному визначають розвиток міжнародної політики» [8]. Значення політичного фактора як провідного глобального чинника полягає в тому, що сьогодні рішення більшості загальносвітових, глобальних проблем

неможливо без об'єднання політичних зусиль усіх держав, усього світового співтовариства;

6) інтеграційні процеси, зокрема, неодноразова роль міжнародних організацій як чинника світогосподарського розвитку, які одночасно сприяють інтенсивному розвитку всіх форм міжнародних економічних відносин між країнами-членами інтеграційних об'єднань та стримують їх розвиток із третіми країнами;

7) природний фактор, який на відміну від енергетичного та комунікаційного факторів мав більш сильний вплив на хід економічного розвитку в минулому, ніж у теперішньому. У книзі А.В. Кокіна і В.Н. Кокіна «Природні ресурси світової економіки» відзначається: «... якщо Природа запропонувала їй (людині) спочатку середовище для свого існування, то вона поступово перетворила Природу в засіб свого розвитку, а точніше в засіб для реалізації власних амбіцій в її пізнанні» [11, с. 5]. При цьому природно-ресурсний потенціал визначав певну структуру розвитку господарства, спрямованість і специфіку господарської діяльності. Проте з плином часу люди навчилися нейтралізувати несприятливий вплив клімату, компенсувати недолік природних багатств та ін., і чим вище рівень економічного розвитку суспільства, тим менш значущим слід визнавати цей фактор. Можна припустити, що в подальшому розвитку роль цього фактора буде знижуватись, якщо брати до уваги його сукупний вплив, а не вплив кожної складової [9, с. 12];

8) демографічний фактор, зокрема, загальна чисельність населення, його щільність, статевікова структура, рівень народжуваності, смертності, міграційної мобільності. Російський учений М.М. Ковалевський стверджував, що «зростання народонаселення – це головний двигун розвитку народного господарства» [10]. У цілому досвід економічної історії свідчить про те, що демографічна ситуація, яка складається в окремих країнах і регіонах, впливає на стан та перспективи їх економічного і соціального розвитку, на розстановку економічних, політичних сил у регіональному та світовому масштабі;

9) психологічний фактор (національна психологія). Основоположником поведінкового підходу в області економічної соціології вважається М. Вебер. Він створив типологію економічної дії, що дає можливість сконструювати ідеальний, «чистий» зразок економічної поведінки, характерний для певної економічної культури [9, с. 7]. Н. Кондратьєв у рамках свого підходу екстраполював поведінковий підхід у широку область економічних явищ, відмічаючи, що індивідуальні, групові і масові акти поведінки людей та їх взаємодії породжують відносно самостійну область (фактор) в економіці [13]. Р.Г. Абдулатипов говорив про значний вплив психологічного фактору на економічну та політичну дестабілізацію, а саме: «Найбільш небезпечним є те, що кризові явища

в суспільстві забарвлюються в етнічні кольори, соціально-політичні конфлікти набувають трагічної форми міжнародного, а в деяких випадках – міжконфесійного протистояння... Це вкрай небезпечно... У свою чергу, міжнародні конфлікти істотним чином дестабілізують стан економічних і соціально-політичних відносин. Саме тут коріння внутрішньої напруженості етнополітичної обстановки, загроза загострення старих і виникнення нових вогнищ нестабільності» [7; 4, с. 9].

На підставі аналізу теоретичних досліджень, присвячених оцінці впливу різноманітних факторів на економічний та світогосподарський розвиток у цілому, необхідно стверджувати, що все більше значення набувають неекономічні фактори, зокрема, науково-технічний прогрес, який базується на стрімкому розвитку інформатизації, інформаційно-комунікаційних технологій, накопиченні та використанні інформації.

Висновки. У сучасних умовах спільною метою для більшості міжнародних організацій є сприяння розвитку, серед яких найбільш значимими є ООН, СБ та МВФ. Забезпечення сталого розвитку є надзвичайно складним завданням, що вимагає використання системного підходу. З плином часу спостерігається трансформація моделей економічного розвитку за рахунок зростання необхідності модернізації економіки на основі використання інновацій та здійснення інноваційної діяльності, що неможливо без застосування інформаційних технологій.

В історії економічної думки є безліч підходів до визначення детермінантів світогосподарського розвитку, проте кожний із них характеризується виділенням важливої зростаючої ролі інформації, інформаційно-комунікаційних технологій, науково-технічного прогресу, який включає попередні поняття. Це знайшло відображення у формуванні теорій всеосяжного явища інформатизації та концепцій розвитку «інформаційного суспільства».

Під терміном «інформатизація» слід розуміти процес використання інформаційно-комунікаційних технологій та інформації з метою покращання та прискорення економічного, політичного, соціального та культурного розвитку. Під впливом інформатизаційних процесів формується новий тип суспільства, «інформаційне (постіндустріальне) суспільство», яке характеризується збільшенням значення та інтенсифікацією використання інформації, ІКТ та знань, а також формування глобального інформаційного простору.

Таким чином, інформатизація виступає як визначальний чинник, що забезпечує нововведення і модернізацію всіх сфер господарської діяльності. Тому завдання сучасної економічної науки полягає в тому, щоб методологію дослідження впливу та розвитку процесів інформатизації посіла належне місце серед найбільш важливих питань світогосподарського розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Chand S. Factors That Influence the Economic Development of a Country./ S. Chand [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.](#)
2. Morteza S. Economic and non-economic factors in economic development: the concepts and their differences [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pishgam.org/economics/Thesis/Chapt3.pdf>.
3. Zandi M. The Economic Impact of the American Recovery and Reinvestment Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Moody's Economy.com](#).
4. Абдулатипов Р.Г. Ассамблея народов России на пути собирания многонационального Отечества / Р.Г. Абдулатипов // Ассамблея народов России. – 1999. – № 1. – С. 9.
5. Барашов Н.Г. Неэкономические факторы роста экономики: особенности влияния и регулирования / Н.Г. Барашов // Народное хозяйство: вопросы инновационного развития. – 2010. – № 2. – С. 28–38.
6. Брундтланд Г.Х. Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР) / Г.Х. Брундтланд [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/ga/pdf/brundtland.pdf>.
7. Гусев Д.К. Социально-психологические факторы, влияющие на экономическую деятельность и функционирование экономической сферы / Д.К. Гусев // Кантовские чтения в КРСУ; под общ. ред. И.И. Ивановой. – Бишкек, 2004. – С. 238–245.
8. Джангіров Д. Топ-7 чинників світової політики 2016 року / Д. Джангіров // Forbes Україна, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/ua/nation/1408517-top-7-chinnikiv-svitovoyi-politiki-2016-roku>.
9. История мировой экономики: учебник для вузов / Под ред. Г.Б. Поляка, А.Н. Марковой. – М.: ЮНИТИ, 2002. – 727 с.
10. Ковалевский М.М. Социология. Теоретико-методологические и историко-социологические работы / М.М. Ковалевский; отв. ред., предисл. и сост. А.О. Боронев. – СПб.: РХГА, 2011. – 688 с.
11. Кокин А.В. Природные ресурсы мировой экономики / В.Н. Кокин, А.В. Кокин. – М.: МГУК, 2001. – 231 с.
12. Кондратьев В.Б. Инфраструктура как фактор экономического роста / В.Б. Кондратьев // Российское предпринимательство. – 2010. – № 11. – Вып. 2(171). – С. 29–37.
13. Кондратьев Н.Д. Основные проблемы экономической статистики и динамики: Предварительный эскиз / Н.Д. Кондратьев // Социологическое наследие; 1-е изд. – М.: Наука, 1991. – 567 с.
14. Маклюан Г.М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / Г.М. Маклюан; пер. с англ. В. Николаева; закл. ст. М. Вавилова. – М.; Жуковский: КАНОН-пресс-Ц., Кучково поле, 2003. – 464 с.
15. Торадо М. Экономическое развитие / М. Торадо // Экономический факультет МГУ. – М.: ЮНИТИ, 1997. – С. 458.